

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste Instituut
Eripedagoogika ja logopeedia õppekava

Jaanika Mathiesen

**LIHTSUSTATUD ÕPPEKAVA 4. KLASSI ÕPILASTE HEAOLU LASTE JA NENDE
VANEMATE HINNANGUL TAVAKOOLI JA ERIKOOLI VÕRDLUSES**

Magistritöö

Juhendaja: Evelyn Kiive, Ph.D.

Tartu 2019

Lihtsustatud õppekava 4. klassi õpilaste heaolu laste ja nende vanemate hinnangul tavakooli ja erikooli võrdluses

Resümee

Kaasav haridus on tekitanud meie ühiskonnas palju diskussioone, sest sellega kaasnevad suured muudatused, millega asjaosalistel on raske harjuda. Paljud õpetajad arvavad, et erivajadustega lastele on parem õppida hariduslike erivajadustega laste koolis, sest seal on rohkem neile sobivaid tingimusi kui tavakoolis. Magistritöö püüdis leida vastust küsimusele, kas intellektipuudega õpilaste heaolu sõltub koolitüübist, kus nad õpivad. Antud teema uurimine oli vajalik ka seetõttu, et kaasamise kasulikkust puuetega lastele on uuritud vähe. Laste heaolu hinnati rahulolu ning tugevuste-raskuste kaudu. Hindamiseks kasutati küsimustikke (KINDL, SDQ, taustainfo) lapsevanematele ning intervjuud lastega. Kokkuvõttes tulemused olulist erinevust ei näidanud: tavakoolis ja erikoolis õppivate intellektipuudega õpilaste heaolu oli sarnane. Seega väide, et erikool on intellektipuudega lastele heaolu poolest sobivam, kinnitust ei leia.

Märksõnad: kaasav haridus, hariduslike erivajadustega õpilane (HEV õpilane), kerge intellektipuue, erikool, tavakool, lihtsustatud õppekava.

Abstract

Inclusive education has generated many discussions in our society, because they cause major changes that are hard to get used with. Majority of teachers think that for children with special educational needs is better to study at special schools, as they have appropriate conditions than a regular school. Do these schools really meet the requirements of children with special needs or this opinion is based on the negative attitude of teachers, who suffer from increased workload with children with disabilities in the classroom, mental stress, etc.? The purpose of this master's thesis is to find an answer to this question. The research of this topic was also necessary because the benefits of inclusion for children with disabilities was barely studied. Child well-being was assessed through satisfaction and their strengths and difficulties. To sum up, the research results have not shown a significant difference: the well-being of students with intellectual disabilities studying in regular and special schools was similar. Thus, the claim that a special school is more suitable for children with intellectual disabilities is not confirmed.

Keywords: *inclusive education, pupils with special educational needs (SEN), mild intellectual disability, special school, regular school, simplified curriculum.*

Sisukord

Resümee.....	2
Abstract.....	3
Sissejuhatus	5
Intellektipuudega õppija	5
Kerge intellektipuudega õppija ja haridussüsteem.....	6
Vaimne ja füüsiline heaolu	9
Uurimustöö eesmärk.....	11
Meetodid	11
Valim.....	12
Mõõtvahendid ja protseduur.....	12
Tulemused	13
Arutelu	19
Autorluse kinnitus.....	23
Kasutatud kirjandus	24

Sissejuhatus

Intellektipuudega õppija

Klassikalise määratluse alusel jaguneb intellektipuue (RHK-10 järgi vaimne alaareng) erinevateks astmeteks: intellektipuue kerges, mõõdukas ehk keskastmes ning raskes või sügavas astmes (Kongi et al., 2012). Seda esineb ca 2 % inimestest (Raudmees, 2018). Kõige rohkem esineb kerget intellektipuuet- 85% vaimse alaarenguga inimestest (Männamaa, 2018).

Intellektipuue kujuneb kesknärvisüsteemi kahjustuse tõttu enamasti looteea eri etappidel või imikueas. Sageli esineb intellektipuue koos meele- ja kehapuuetega ning tundeelu- ja käitumisraskustega. Sel juhul räägitakse liitpuudest (Kongi et al., 2012).

Intellektipuude kerge ja mõõduka vormi korral pidurdavad õppija arengut enim tunnetusliku huvi puudumine või vähene huvi ümbritseva keskkonna suhtes ning aeglane teadmiste, kognitiivsete oskuste (Kongi et al., 2012; RHK 10/5) ning keele omandamine. Raskused nendega ilmnevad tavaliselt koolihariduse omandamisel (RHK 10/5). Kerge intellektipuudega õpilased eristavad esemete, asjade ja olendite erinevaid tunnuseid, kuid mõistavad raskustega nendevahelisi seoseid, raskusi valmistab esemete, asjade ja olendite terviklik tajumine ja võrdlemine. Nad märkavad ja nimetavad objekti osade tunnuseid piiratud ja ligikaudu kolmandiku võrra vähem kui eakaaslased. Nende mälu iseloomustab otseselt mitte tajutavate omaduste puudulik teadmine, eksimused sündmuste aegruumi kirjeldamisel, töömälu teabeüksuste väikemahulisus, mis raskendab kirjalike tekstide mõtestamist. Mõtlemisele on iseloomulik konkreetlus ja situatiivsus, raskusi on üldistuste ja järelduste tegemisel ning põhjus-tagajärg seoste mõistmisel. Paljudel juhtudel on juhtivaks kaemuslik-kujundiline mõtlemine. Ülesannete tavapärase esitamise korral ei suuda intellektipuudega õppijad ülesandes orienteeruda, analüüsida tingimusi ja teha valikuid. Iseloomulik on ka enesekontrolli puudulikkus. Vähesed on ka koostööoskused teistega (Kongi et al., 2012).

Kerge vaimse alaarenguga isikute tõhusal abistamisel õppimises võib täheldada nende võimete tunduvat arengut ja puudulikkuse kompenseerumist. Enamus neist on potentsiaalselt võimelised praktiliseks tööks, nagu poolkvalifitseeritud või kvalifikatsioonita käsitsitöö. Kui kaasneb ka märgatav emotsionaalne ja sotsiaalne ebaküpsus, võivad nad mitte toime tulla nõudmistega, mida esitab abielu, laste kasvatamine ning võivad avalduda raskused kultuuritraditsioonide järgimisel. Kergest vaimsest alaarengust tulenevad käitumuslikud, emotsionaalsed ja sotsiaalsed raskused, samuti vajadus ravi ja toetuse järele on lähedasemad

normaalse intelligentsusega isikute omadele kui mõõduka või raske vaimse alaarenguga isikute probleemidele (RHK 10/5).

Kerge intellektipuudega õppija ja haridussüsteem

Ka Eesti haridussüsteem järgib eelmises lõigus käsitletud intellektipuude jaotust: kerge intellektipuudega laps vajab lihtsustatud õpet lihtsustatud riikliku õppekava alusel, mõõduka intellektipuudega laps vajab toimetulekuõpet lihtsustatud riikliku õppekava alusel ja raske ning sügava intellektipuudega laps vajab hooldusõpet põhikooli riikliku õppekava alusel (Kongi et al., 2012).

Alates 2018. aasta veebruarist on Eestis koolisüsteemis lisaks kergele intellektipuudele kasutusel mõiste „tõhustatud tugi“. Uue mõiste alla liigituvad ka lihtsustatud õppekaval õppivad õpilased (Põhikooli- ja..., 2018). Lihtsustatud õppekava (PLRÕK) on üks osa põhikooli lihtsustatud riiklikust õppekavast. Seda rakendatakse õpilastele, kes koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel ja vanema nõusolekul võiksid õppida lihtsustatud õppes. Lihtsustatud õpet rakendatakse kerge intellektipuudega õpilastele kõigis Eesti Vabariigi põhikoolides. Õppe korraldamisel lähtutakse põhikooli riiklikus õppekavas (PRÕK) sätestatud põhihariduse alusväärtustest, õppe- ja kasvatus eesmärkidest, õppimiskäsitusest, hindamis põhimõtetest, nõuetest õpikeskkonnale ning õpilaste ja vanemate teavitamise ja nõustamise korraldusest, võttes sealjuures arvesse õpilaste arenguvajaduste rõhuasetusi (Põhikooli lihtsustatud..., 2010). Kuigi aluseks on põhikooli riiklik õppekava, on lihtsustatud õppekaval ja nn „tavaõppekaval“ palju erinevusi. Erinevused tulenevad erivajadustega laste tunnetusprotsesside arengu iseärasustest. Näiteks on erinev õppekavade struktuur ja õpiväljundite esitamise viis. PRÕK-is on kooliastmeid kolm: 1. – 3. klass, 4. – 6. klass ja 7. – 9. klass. Lihtsustatud õppekavas järgitakse teist jaotust. Õpiväljundid on seal kirjeldatud 4 astme järel: 1. – 2. klass, 3. – 5. klass, 6. – 7. klass ja 8.- 9. klass. PLRÕK rõhutab ka erinevalt PRÕK-st rohkem õppe jõukohasust ning enesekontrolli õpetamise tähtsust. Lisaks on lihtsustatud õppekava ülesehitatud selliselt, et õppija omandaks rohkem tööga seotud oskusi ehk siis pannakse rõhku praktilisele tegevusele ning õpetatakse elulisemaid asju kui riiklikus õppekavas (Jürimäe, 2017).

Lihtsustatud õppe õpilastel on Eestis võimalus õppida nii hariduslike erivajadustega õpilaste (HEV) koolis ehk erikoolis kui ka tavakoolis. Varasematel aegadel suunati need lapsed õppima pigem erikooli, sest seal olid (on siiani) vastava ettevalmistusega õpetajad ning vajalikud tugispetsialistid. Käesoleval ajal on nii Eestis (alates 2010 reguleeritud ka

seadustega) kui ka mujal maailmas suundumus kaasata tuge vajavad õpilased hoopis kodukohakooli (Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2009; Haridusministeerium, 2019). Haridusliku kaasamise põhjuseks on arenenud demokraatiaga riikides kõikide sotsiaalsete rühmade (sh laste ja noorte) huvide ja vajadustega arvestamine ning nende sotsiaalne kaasatus. Sotsiaalse kaasatuseni saab aga jõuda eelkõige haridusliku kaasamise kaudu (Häidkind&Oras, 2016).

Haridusliku kaasamisega seoses on tekkinud palju vastakaid arvamusi ja arusaamu. Tavakooli kaasamise pooldajad väidavad, et sellel on mitmeid positiivseid mõjusid puuetega õppijaile. Näiteks paranevad nende sotsiaalsed suhted, puudeta kaaslased annavad positiivset eeskuju, nende akadeemilised saavutused on suuremad (Schwab, Sharma, & Loreman, 2018; Banks & Mccoy, 2017) ning ootused kõrgemad (Banks & Mccoy, 2017). Tavakoolis esineb Wiener ja Tardif'i (2004) järgi ka vähem probleemkäitumist kui erikoolides. Kaasavas koolis paraneb koostöö kooli personali hulgas ning puudega lastega pered integreeruvad paremini kogukonda (Banks & Mccoy, 2017).

Ka kaasõpilased võivad sellest praktikast. Farrell, Dyson, Polat, Hutcheson ja Gallannaugh'i (2007) ülevaateartiklis on kirjeldatud uurimusi, millest selgub, et hariduslike erivajadustega õpilaste tavakoolides õppimine ei mõjuta eakohase arenguga laste akadeemilisi saavutusi (ka Schwab et al., 2018), käitumist ja hoiakuid. Ka Kalambouka, Farrell, Dyson ja Kaplan (2005) leidsid, et hariduslike erivajadustega (HEV) õpilaste kaasamine ei avalda hariduslike erivajadusteta õpilastele negatiivset mõju. Kalambouka jt (2005) kirjeldavad kaasamise kasulikkust eakohase arenguga õpilastele: suureneb ning paraneb individuaalsete erinevuste ja mitmekesisuse hindamine ja aktsepteerimine, austus kõikide inimeste vastu, ettevalmistus täiskasvanueluks kaasavas ühiskonnas ning võimalused õppida ära tegevusi teiste õpetamise teel.

Kaasavates oludes praktiseerivad õpetajad (Zoniou & Vlachou, 2006), lapsevanemad ja lapsed on aga kaasamise suhtes pigem negatiivsed. Õpetajate negatiivsuse põhjuseks on Hajdukova (2013) järgi nende vähesed teadmised ja oskused erivajadustega laste õpetamises, vähesed oskused mõista neid lapsi ning vähene soov kaasa minna muutustega. Ka tavakooli eakohase arenguga õpilased, nende vanemad ja teised kooli töötajad tunnevad end olevat ettevalmistamata. Seetõttu on nad ärevad ja stressis aidates sellega kaasa negatiivsele suhtumisele kaasavasse õppesse. Negatiivsust kaasamise suhtes külvavad ka erikoolide õpetajad, kellel on hirm erikoolide kinnipanemise ees, mistõttu võivad nad jääda tööta (Hajdukova, 2013). Kaasamise suhtes võivad nad olla tõrjuvad ka sellepärast, et nad

tunnevad, et pakutavad tugimeetmed ja spetsiifilise õppe kvaliteet on erikoolides mõnevõrra parem kui tavakoolides (Räis & Sõmer, 2016).

Eestis 2016. aastal läbi viidud uuringu „Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus“ järgi selgub, et Eestis on valdav hoiak kaasamise suhtes positiivne. Ligi 70% enamikest küsitletud gruppidest (erikooli ja tavakooli koolijuhid, õpetajad, tugispetsialistid ja Rajaleidja keskuste eksperdid) arvas, et kõik õpilased peaksid soovi korral saama õppida kodule lähimas tavakoolis ning vaid ca 20% vastanutest on seisukohal, et eriklassi tingimusi vajav õpilane peaks pigem minema erikooli. Vaid erikooli õpetajad hindavad tavakooli kaasamise väärtust madalamalt ning erikoolide vajadust tunduvalt kõrgemalt. Erikooli õpetajate eriarvamuse aluseks võib olla ka teiste õpetajatega võrreldes suurem kokkupuude eriti ressursimahukate HEV õpilastega, kelle puhul tavakooli tavaklassis õppimine võib olla mõeldamatult keeruline.

Eesti õpetajate positiivse suhtumise aluseks on tõenäoliselt asjaolu, et kaasamise praktilise lahendusena nähakse enamike poolt eelkõige eriklasside loomist tavakoolides, HEV õpilaste kaasamisse tavaklassides suhtutakse siingi skeptiliselt. Kuigi eriklass on kindlasti parem kui erikool, siis ei saa seda siiski pidada kaasavaks õppeks (Räis & Sõmer, 2016).

Erivajadusega õpilase kaasamist tavaklassi mittesoosiva hoiaku põhjuseid on mitu. Räisi ja Sõmera (2016) järgi on praeguses hariduskorralduses puudu vajalikest tugimeetmetest ja –teenustest. Plado (2016) ütleb, et Eestis on puudu eripedagoogidest, kes võiksid õpetajaid toetada ja aidata. Ka ei tunne meie õpetajad end kindlalt HEV õpilastega tegelemisel ja ei oska märgata konkreetsete erivajaduste sümptomeid (Räis & Sõmer, 2016; Plado, 2016). Suurima probleemina nähakse aga eelkõige suutmatust HEV õpilastele vajalikku tähelepanu pöörata, ehk siis olukorda, mis on tingitud eelkõige õppekorralduslikest aspektidest ning mitte niivõrd vajalike oskuste või teadmiste (aga ka tugimeetmete) puudumist. Samuti tõid õpetajad välja, et keeruline on täita HEV-iga seonduvaid dokumente (arengu jälgimise kaart, õpilase iseloomustused ja kokkuvõtted ning IÕK), sest need nõuavad eripedagoogilisi oskusi ja sõnavara (Räis & Sõmer, 2016).

Kui erivajadusega laps ei saa tavakoolis piisavalt abi ja toetust, siis suureneb temaga seonduv probleem. Ta on sunnitud võitlema mittejõukohaste ülesannetega tema jaoks raskeid ning ebasobivaid ülesandeid. Sellest omakorda tekib vastumeelsus kooli ning õppimise suhtes. Lastel on vaja saada eduelamusi õppetöös. Edu toob ainult jõukohane tegevus, arendavad õppeülesanded, mida sooritatakse õpetaja abiga (Plado, 2016). Ka Karlep (2015) väidab, et osadele lastest ei ole õpe tavaklassis kaasaja võimalusi arvestades arendav, vaid

hoopis pidurdab arengut, põhjustab õpiraskustega laste väljalangemist tavakoolist ja kutsub esile käitumisprobleeme. Kallavus (2018, lk 71) lisab: „...kui kaasamine erinevatel põhjustel ei õnnestu, siis on lapsele sündinud pöördumatu kahju, mida enam tagasi pöörata pole võimalik ning kergest juhtumist saab raske juhtum“.

Seema ja Uus (2019) on aga öelnud: „Ajalooliselt hinnatakse, et kaasavale haridusele on aluse pannud lapsevanemate initsiatiiv ja sellest alguse saanud laiem ühiskondlik liikumine, millele järgnes seaduste loomine ja vastuvõtmine. Kaasava hariduse süsteemi loomine pole kunagi olnud teaduspõhine praktika (ka Waddington & Reed, 2017), vaid on lähtunud erivajadustega lastele ja nende vanematele antud õigusest, et kõik erivajadusega lapsed saaksid õppida kodukohajärgses koolis.“

Vaimne ja füüsiline heaolu

OECD järgi on õpilaste heaolu psühholoogiline, kognitiivne, sotsiaalne ja füüsiline toimimine selliselt, et õpilased tunneksid end õnneliku ja rahulolevana (OECD, 2017). Selle mõõtmiseks ei ole universaalset aktsepteeritud viisi (OECD, 2009).

Uus-Meremaal asuva Education Review Office (2013) väitel on õpilase heaolu tugevalt seotud kooliga. Heaolu koolis näitab laste rahulolu kooliga, nende kaasatus õppimisse ning nende sotsiaal-emotsionaalne käitumine. Kõrge heaoluga kaasnevad valdavalt positiivsed tunded, head suhted koolis, vastupidavus, enesekindlus ja kõrge rahulolu õppimisega.

Heaolu saab määratleda Education Review Office järgi ka järgneva 9 mõtte abil:

1. Õpilased tunnevad, et nad on kooliga seotud.
2. Õpilased kogevad saavutusi ja edu .
3. Õpilased on vastupidavad.
4. Õpilased on sotsiaalselt ja emotsionaalselt pädevad, neil on head suhted, nad on enesekindlad ning nad suudavad olla vastutustundlikud otsustajad.
5. Õpilased on füüsiliselt aktiivsed ning omavad tervislikke eluviise.
6. Õpilased tunnevad, et õpetajad hoolivad neist. Nende poole saab alati pöörduda, kui on probleeme.
7. Õpilased tunnevad end koolis turvaliselt.
8. Õpilased on kaasatud ning oodatud andma oma panust.
9. Õpilased mõistavad oma kohta maailmas, on kindlad oma identiteedis ning optimistlikud tuleviku suhtes.

Täht (2017) lisab, et heaolu tunnet koolis mõjutab veel, kas õpilane on tajunud koolis kiusamist kaaslaste poolt. Õpilased, kes on tajunud koolis kiusamist, on oma eluga vähem rahul ning neil on madalamad õpitulemused ning madalam kuuluvustunne.

Mitmed autorid on uurinud erivajadustega laste heaolu. Rathmann, Vockert, Bilz, Gebhardt, Hurrelmann (2018) ning Papadopoulou, Malliou, Kofotolis, Vlachopoulos ja Kellis(2017) võrdlesid erivajadustega laste tervist ja heaolu erikoolis ja tavakoolis. Papadopoulou jt (2017) viisid uuringu läbi Kreekas. Andmete saamiseks küsitleti 12- aastaste tavakoolide kui ka erikoolide õpilaste vanemaid. Tulemused näitasid, et pole vahet, millises koolitüübis erivajadusega laps õpib (kas erikoolis või tavakoolis)- heaolu on mõlemas sama. Rathmanni jt (2018) uuringu tulemused Saksamaal näitasid aga, et hariduslike erivajadustega õpilaste rahulolu on erikoolis suurem kui tavakoolis. Erikooli õpilaste rahulolu oli antud uuringus lausa võrdne eakohase arenguga laste rahuloluga. Antud uuring viidi läbi 7. klassi õpilaste seas õpilasi intervjuerides (Rathmann et al., 2018). Mõlemas eelnimetatud uuringus olid uuritavateks õpilasteks erivajadusega lapsed üldiselt (erivajadust ei kitsendatud).

Paljud uurijad on võrrelnud erivajadustega laste heaolu tunnuseid (enesehinnang, sõprussuhted) eakohase arenguga laste heoluga tavakoolis. Näiteks Avramidis (2013), kes intervjueris nii õpetajaid kui ka õpilasi, jõudis järeldusele, et kuigi HEV õpilastel on positiivne enesehinnang ning nad tunnevad end hästi oma akadeemilise jõudluse ning klassikaaslaste poolt aktsepteerituse osas, ei ole nad eriti populaarsed ja neil on vähem sõpru kui nende eakaaslastel. Ka Balazova (2011, viidatud Hajdukova, 2013 j), Schwab (2015) ning Frostad, Mjaavtn ja Pijl (2011) väidavad, et HEV õpilased, kes õpivad tavakooli tavaklassis on vähem populaarsemad ning neil on vähem sõpru kui eakohase arenguga kaaslastel. Balazova (2011, viidatud Hajdukova, 2013 j) hinnangul on kaasatud HEV õpilastel ka eakaaslastest madalam akadeemiline enesehinnang. Schumann (2007, viidatud Rathmann et al., 2018 järgi) väidab ka, et HEV lastel on tavakoolis madalam enesehinnang, sest nad võrdlevad end õppimise osas eakaaslastega. Saksa haridussüsteemis on erikoole lausa peetud hariduslike erivajadustega õpilaste „varjupaigaks“, sest seal on lapsed omasuguste seas ning võrdlemist nii suurel määral kui tavakoolis ei esine.

Eestis eelnevatega sarnaseid uuringuid ei leidu. Kuna eespool mainitud uuringud on tehtud erinevates riikides, ei saa nende põhjal teha järeldusi meie olude kohta. Igas riigis võib olla HEV õpilastele osutatava toetuse määr erinev. Erinevad võivad olla nõuded õpetajate kvalifikatsioonile, klasside suurus, varajase märkamise võimalus jne.

Tulenevalt eelkirjeldatud uuringutest on vajadus uurida ka HEV õpilaste heaolu Eesti tingimustes. Töö autor on valinud oma töös kerge intellektipuudega õpilased, sest neid on meie haridussüsteemis kõige rohkem.

Uurimustöö eesmärk

Käesoleva uurimuse eesmärk on välja selgitada, kas kerge intellektipuudega õpilaste ning nende vanemate hinnang õpilase füüsilisele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele heaolule, enesehinnangule ja koolirahulolule ning vanemate hinnang lapse käitumisele erineb kahe koolitüübi (HEV lastele suunatud kooli ja tavakooli) võrdluses.

Tulenevalt eesmärgist on püstitatud järgmised hüpoteesid:

1. HEV õpilaste koolis õppivate kerge intellektipuudega laste heaolu on nende vanemate hinnangul parem kui tavakoolis õppivate kerge intellektipuudega laste oma.
2. HEV õpilaste koolis õppivatel kerge intellektipuudega õpilastel esineb käitumisprobleeme vähem kui tavakoolis õppivatel kerge intellektipuudega õpilastel.
3. HEV õpilaste koolis õppivate kerge intellektipuudega laste heaolu on nende endi hinnangul parem kui tavakoolis õppivate kerge intellektipuudega laste oma.

Meetodid

Uurimistöö on osa rakendusuuringust „Hariduslike erivajadustega õpilaste toetamine“. Uuringu läbiviimist toetab Euroopa Liit projekti „Tartu Ülikooli õpetajahariduse kompetentsikeskuse Pedagogicum arendamine“ abil. Läbiviijateks on Tartu Ülikooli eripedagoogika osakonna õppejõud. Uuring on kaheosaline- sama sihtgruppi küsitleti kahel aastal (2016 sügis ja 2018 kevad). Käesoleva töö autor analüüsis oma töös rakendusuuringu esimese osa andmeid.

Valim

Uuringu valimis on erikoolide ja tavakoolide 4. klassis lihtsustatud õppekaval õppivad õpilased ja nende vanemad. Alus valimi koostamiseks on võetud Haridus- ja Teadusministeeriumilt- koolid, kus 2016/17. õppeaastal õpib õpilane/õpilased põhikooli riiklikul lihtsustatud õppekaval (Eesti Hariduse Infosüsteem, 10.11.2016). Selliseid koole oli kokku 87. Välja jäeti venekeelsed koolid. Uuringust keeldus seitse kooli, korduvale pöördumisele ei vastanud kuus kooli. Geograafilistel põhjustel arvati valimist välja viis kooli. Kaheksa kooli lapsevanemad keeldusid uuringust osa võtmast. Uuringus osales lõpuks 34 kooli, 76 õpilast ja 72 lapsevanemat.

Mõõtvahendid ja protseduur

Antud uurimustöö jaoks vajalikud andmed koguti 2016. aasta sügisel. Andmete kogumiseks kasutati eelnevalt välja töötatud materjale:

- Õpilastega viidi individuaalselt läbi struktureeritud intervjuu. Selle koostajaks oli Tõnu Jürjen. Lähtudes eeltoodud heaolu kirjeldustest valis käesoleva töö autor selle hindamiseks välja 9 küsimust: *Kas Sulle meeldib koolis käia? Kas Sa saad oma klassikaaslastega hästi läbi? Kas Sa saad oma õpetajatega hästi läbi? Kas Sulle meeldib õppida? Kas Sa oled koolis tavaliselt heas tujus? Kas Sa oled kodus tavaliselt heas tujus? Kas õppimine on Sinu jaoks kerge? Kas Sa tahaksid käia mõnes teises koolis? Kas õpetaja aitab Sind, kui mõni ülesanne on raske?* Vastused esitati sõnaliselt: *EI, ei, jah, JAH*. Need kodeeriti numbriteks: 1, 2, 3, 4. Suurem number näitas suuremat heaolu, v.a. küsimus „*Kas Sa tahaksid käia mõnes teises koolis?*“. Õpilasi küsitleti suuliselt koolis tundide ajal.
- Lapsevanemad vastasid kolmele küsimustikule:
 1. Valikvastustega küsimustik taustinfo kohta, millest antud uurimustöö jaoks oluliseks peeti küsimusi: *Kas olete praeguse kooliga rahul? Kas Teie lapsele meeldib koolis?* Tulemused kodeeriti numbriliselt: *jah, alati-1, jah, enamasti-2, kuidas kunagi-3, enamasti mitte-4, üldse mitte- 5*. Mida suurem skoor, seda väiksem rahulolu/heaolu.
 2. Robert Goodmani „Tugevuste ja raskuste küsimustik (TRK, ingl. SDQ)“. TRK koosneb viiest osast: emotsionaalsed sümptomid, käitumisprobleemid,

hüperaktiivsus, probleemid suhetes kaaslastega ja prosotsiaalsus. Iga alaskaala kohta on 5 küsimust. Küsimustikus on küsimused segamini. Vastused on esitatud järjestikaskaalal: *vale, osaliselt õige, kindlasti õige* (SDQ, 2017).

Käesoleva töö eesmärkide täitmiseks on TRK-st välja valitud 4 alaskaalat: emotsionaalsed sümptomid, käitumisprobleemid, probleemid suhetes kaaslastega ja prosotsiaalsus.

3. KINDL küsimustik heaolu ja suhete kohta, milles on 24 küsimust. Küsimused jaotuvad 5 alaskaalaks: füüsiline heaolu, emotsionaalne heaolu, enesehinnang, peresuhted, sotsiaalne rahulolu ning koolirahulolu. Vastused on järjestikaskaalal: *üldse mitte, väga harva, vahel, sageli, kogu aeg* ning kodeeritud numbriliselt: 1-5. 11 küsimust on „pööratud“ vastustega (*üldse mitte-5*, jne). Kokkuvõttes viitavad kõrgemad punktid kõrgemale heaolule (KINDL, 2018).

Küsitlusi vahendasid lapsevanematele klassijuhatajad. Vanemad täitsid lehed iseseisvalt kirjalikult kodus. Küsitleti ühte vanemat (või hooldajat/eestkostjat) lapse kohta.

Uurimismeetoditena kasutati dispersioonanalüüsi (ANOVA), korrelatsioonanalüüsi, interaktsioonanalüüsi (sugu korda koolitüüp) ning hii-ruut testi. Analüüs teostati statistikapaketiga SPSS. Dispersioonanalüüsis võrreldi kahe kooli heaolu näitajate keskmisi, lisaks tehti veel interaktsioonanalüüs sugude vaheliseks võrdlemiseks (nt erikooli poiss vs tavakooli tüdruk). Korrelatsioonanalüüsis võrreldi kõikide tunnuste omavahelisi seoseid. Hii-ruut testi abil hinnati seost (lapsevanemate intervjuu küsimused: *Kas olete praeguse kooliga rahul? Kas Teie lapsele meeldib koolis?*) statistilise olulisuse määramiseks.

Tulemused

Uurimuse eesmärgiks oli võrrelda kerge intellektipuudega õpilaste ning nende vanemate hinnanguid õpilase heaolule ning käitumisele kahes koolitüübi (HEV lastele suunatud kool ja tavakool) võrdluses.

Uuringutulemused näitasid, et KINDL ja SDQ küsimustike alaskaalade skoorides statistiliselt olulisi erinevusi kahe koolitüübi võrdluses ei olnud (Tabelid 1 ja 2). SDQ järgi esines tavapäraseid sugudevahelisi erinevusi: poisid olid tüdrukutest rohkem hüperaktiivsemad ning tüdrukud poistest enam prosotsiaalsemad.

Tabel 1. Tava- ja erikoolis õppivate õpilaste vanemate keskmised hinnangud kerge intellektipuudega õpilaste heaolule KINDL küsimustiku andmetel.

	Tavakool			Erikool			Kokku
	Poiss	Tüdruk	Kokku	Poiss	Tüdruk	Kokku	
Füüsiline heaolu	15,5±2,4	14,9±2,9	15,3± 2,6	14,8± 3,1	14,4±3,9	14,6± 3,5	14,9± 3,1
Emotsionaalne heaolu	14,5± 2,6	15,3± 2,5	14,8± 2,5	14,5±2,5	14,5±2,7	14,5± 2,6	14,6± 2,5
Enesehinnang	14,1± 3,2	14,6± 2,1	14,3± 2,8	15± 3,3	14,3±2,9	14,7± 3,1	14,5± 2,9
Peresuhted	15,3± 2,5	16,1± 2,0	15,6± 2,3	16,6±2,3	16,3±2,4	16,5± 2,3	16,1± 2,3
Sotsiaalne rahulolu	14,6± 2,1	14,5±2,7	14,5± 2,3	15,4±3,4	15,6± 2,8	15,5± 3,1	15,1± 2,8
Koolirahulolu	14,4± 2,7	14,5± 2,1	14,5± 2,4	15,8±2,5	15,1±2,4	15,5± 2,4	15,1±2,5

Tabel 2. Tava- ja erikooli lapsevanemate keskmised hinnangud kerge intellektipuudega õpilaste heaolule SDQ küsimustiku andmetel.

	Tavakool			Erikool			Kokku
	Poiss	Tüdruk	Kokku	Poiss	Tüdruk	Kokku	
Emotsionaalsed probleemid	3,4±2	3,9±1,9	3,6±2	3,8±1,8	3,7±2,5	3,7±2,1	3,7±2
Käitumisprobleemid	3,8±2,2	2,5±2,6	3,3±2,4	3,5±2,3	2,8±1,7	3,2±2,1	3,2±2,2
Probleemid suhetes kaaslastega	4,1±1,5	3,9±2	4±1,7	4±1,8	3,4±1,7	3,7±1,8	3,8±1,7
Hüperaktiivsus	6,5±2,8*	4±2,5	5,5±2,9	6,1±2,7*	5,7±2,2	5,9±2,5	5,7±2,7
Prosotsiaalsus	7,1±1,7	8,8±1,3*	7,8±1,7	7,5±2,0	7,6±1,4*	7,5±1,8	7,6±1,7
Total	17,7±6,1	14,2±6,1	16,3±6,3	17,3±5,9	15,6±6,1	16,6±6	16,5±6,1

*p≤0,05 sugudevahelised erinevused

Tabel 3. Korrelatsioonid KINDL'i alaskaalade vahel.

	Füüsiline heaolu	Emotsionaalne heaolu	Enesehinnang	Peresuhted	Sotsiaalsed suhted	Kooli-rahulolu
Füüsiline heaolu	1	0,39**	0,32**	0,27*	0,18	0,33**
Emotsionaalne heaolu	0,39**	1	0,40**	0,48**	0,33**	0,13
Enesehinnang	0,32**	0,40**	1	0,43**	0,36**	0,12
Peresuhted	0,27*	0,48**	0,43**	1	0,32**	0,12
Sotsiaalsed suhted	0,18	0,33**	0,36**	0,32**	1	0,33**
Koolirahulolu	0,33**	0,13	0,12	0,12	0,33**	1

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

KINDL'i dimensioonide vahelises korrelatsioonanalüüsis (Tabel 3) esines positiivseid seoseid enamike alaskaalad vahel. Koolirahulolu oli kõige vähem seotud teiste alaskaaladega: tugevad seosed olid ainult füüsilise heaoluga ning sotsiaalsete suhetega.

Tabel 4. Korrelatsioonid SDQ alaskaalade vahel.

	Emotsionaalsed sümptomid	Käitumisprobleemid	Probleemid suhetes kaaslastega	Hüperaktiivsus	Prosotsiaalsus
Emotsionaalsed probleemid	1	0,19	0,40**	0,12	0,02
Käitumisprobleemid	0,19	1	0,43**	0,62**	-0,50**
Probleemid suhetes kaaslastega	0,40**	0,43**	1	0,17	-0,11
Hüperaktiivsus	0,12	0,62**	0,17	1	0,47**
Prosotsiaalsus	0,02	-0,50**	-0,11	0,47**	1

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

SDQ küsimustiku dimensioonide korrelatsioonanalüüs (Tabel 4) tõi välja olulised positiivsed seosed emotsionaalsete probleemide ja kaaslastega suhte-probleemide vahel, samuti olid käitumisprobleemid seotud halvemate suhetega kaaslastega. Mida suurem oli prosotsiaalsus, seda vähem esines õpilastel käitumisprobleeme.

Tabel 5. Korrelatsioonid KINDLi ja SDQ alaskaalade vahel.

		KINDL						SDQ					
		Füüsiline heaolu	Emotsionaalne heaolu	Enesehinnang	Peresuhted	Sotsiaalsed suhted	Koolirahulolu	Emotsionaalsed sümptomid	Käitumisprobleemid	Probleemid suhetes	Hüperaktiivsus	Prosotsiaalsus	
KINDL	Füüsiline heaolu	1	0,39**	0,32**	0,27*	0,18	0,33**	-	-0,06	0,30**	0,1	-0,07	
	Emotsionaalne heaolu	0,39**	1	0,40**	0,48**	0,33**	0,13	-	-0,45**	0,50**	0,37**	0,29*	
	Enesehinnang	0,32**	0,40**	1	0,43**	0,36**	0,12	-0,17	-0,31**	0,32**	-0,25*	0,22	
	Peresuhted	0,27*	0,48**	0,43**	1	0,32**	0,12	-0,14	-0,53**	-0,22	-	0,33**	0,46**
	Sotsiaalsed suhted	0,18	0,33**	0,36**	0,32**	1	0,33**	-	-0,29*	0,48**	-0,07	0,23*	
	Koolirahulolu	0,33**	0,13	0,12	0,12	0,33**	1	-	-0,11	-0,13	-0,09	0,06	
SDQ	Emotsionaalsed sümptomid	-0,43**	-0,30**	-0,17	-0,14	0,36**	0,46**	1	0,19	0,40**	0,12	0,02	
	Käitumisprobleemid	-0,06	-0,45**	0,31**	-0,53**	-0,29*	-0,11	0,19	1	0,43**	0,62**	-0,50**	
	Probleemid suhetes kaaslastega	-0,30**	-0,50**	0,32**	-0,22	0,48**	-0,13	0,40**	0,43**	1	0,17	-0,11	
	Hüperaktiivsus	0,1	0,37**	0,25*	0,33**	-0,07	-0,09	0,12	0,62**	0,17	1	0,47**	
	Prosotsiaalsus	-0,07	0,29*	0,22	0,46**	0,23*	0,06	0,02	-0,50**	-0,11	0,47**	1	

*p<0,05, **p<0,01

KINDL'i ja SDQ alaskaalade vahel esinevad seosed on kirjeldatud Tabelis 5. Suurema füüsilise heaoluga kaasnes väiksem hulk emotsionaalseid sümptomeid ning probleeme kaaslastega. Suurema emotsionaalse heaoluga kaasnes suurem prosotsiaalsus ning vähem emotsionaalseid sümptomeid. Väga tugevad seosed olulisuse nivoo järgi olid emotsionaalsel

heaolul käitumisprobleemide ja probleemidega suhetes kaaslastega: mida suurem oli emotsionaalne heaolu, seda vähem oli lapsel probleeme käitumisega ning suhetes kaaslastega. Emotsionaalsel heaolul olid tugevad seosed enamike alaskaaladega. Suurema enesehinnanguga kaasnes samuti vähem probleeme käitumisega ning suhetes kaaslastega. Kõige tugevam seos ($r=-0,53$) oli peresuhte ja käitumisprobleemide vahel: kui lapsel on head peresuhted, on tal vähem käitumisprobleeme. Või vastupidi. Positiivselt olid peresuhted seotud prosotsiaalsusega. Sotsiaalsetel suhetel oli tugev seos kõigi SDQ alaskaaladega. Kõige nõrgemalt on teiste mõõdetud omadustega seotud koolirahulolu. Sellel oli oluline negatiivne seos vaid emotsionaalsete probleemidega.

KINDL'i ja SDQ küsimustike skooride võrreldi testide manuaalides esitatud normidega (Tabel 6). KINDL'i normidega (KINDL, 2018) võrdlemiseks teisendati uurimustöö käigus saadud andmed 100 punkti süsteemi.

Tabel 6. Kerge intellektipuudega õpilaste KINDL küsimustiku skooride väärtused võrreldes KINDL'i normidega (KINDL, 2018).

	Poisid			Tüdrukud		
	Norm	Erikool	Tavakool	Norm	Erikool	Tavakool
Füüsiline heaolu	76,68	73,75	77,65	74,43	72,2	74,25
Emotsionaalne heaolu	82,89	72,3	72,35	83,11	72,5	76,55
Enesehinnang	66,52	74,8	70,55	66,68	71,65	73,1
Peresuhted	83,58	83,15	76,3	84,4	81,65	80,4
Sotsiaalne rahulolu	78,21	76,9	72,9	78,1	77,8	72,3
Koolirahulolu	72,35	78,95	72,1	74,1	75,55	72,7

KINDL'i erinevused normidega olid enamasti ühtlased- kui erinesid, siis erinesid mõlemad koolitüübid ühes suunas (enamasti olid madalamad). Koolirahulolu puhul oli erikooli laste tulemus kõrgem normist, tavakoolil aga madalam. Suur erinevus oli poistel peresuhtes- erikooli poiste peresuhted olid normi lähedal, tavakooli poiste omad normist

oluliselt allpool. Füüsilise heaolu puhul on erikooli poiste heaolu normist madalam, tavakooli poistel aga kõrgem. Mõlemas koolitüübis on kerge intellektipuudega laste enesehinnang kõrgem normist.

Tabel 7. Tavakooli ja erikooli intellektipuudega laste keskmiste skooride võrdlus SDQ normidega.

	Normaalne	Piiripealne	Normist kõrvalekalduv	Erikool	Tavakool
Emotsionaalsed sümptomid	0-3	4	5-10	3,74	3,56
Käitumisprobleemid	0-2	3	4-10	3,19	3,25
Probleemid suhetes kaaslastega	0-2	3	4-10	3,74	3,97
Prosotsiaalsus	6-10	5	0-4	7,50	7,78

SDQ normidega (Youthinmind, 2017) võrreldes oli tulemus samuti ühtlane (Tabel 7). Mõlemad koolitüübid paiknesid esimese nelja tunnuse alusel piiripealse ja normist kõrvalekalduva vahel. Prosotsiaalsuse korral jäid mõlemad normi piiresse. Koolitüüpide vahel olulisi erinevusi normi piires seega ei esinenud.

Ka vanemate küsitlusest saadud andmed statistiliselt olulist erinevust koolitüüpide vahel ei näidanud. Erinevus oli aga sugude vahel: tüdrukute vanemad olid rohkem kooliga rahul ($p=0,036$).

Eelnevast tulenevalt töö hüpotees *HEV õpilaste koolis õppivate kerge intellektipuudega laste heaolu on nende vanemate hinnangul parem kui tavakoolis õppivate kerge intellektipuudega laste oma* kinnitust ei leia.

Samuti ei leia erinevuste puudumise tõttu laste käitumise osas kinnitust hüpotees *HEV õpilaste koolis õppivatel kerge intellektipuudega õpilastel esineb käitumisprobleeme vähem kui tavakoolis õppivatel kerge intellektipuudega õpilastel*.

Tabel 8. Tava- ja erikooli kerge intellektipuudega õpilaste keskmised hinnangud enda heaolule lastega läbiviidud intervjuu andmetel.

	Tavakool	Erikool	Kokku
<i>Kas Sulle meeldib koolis käia?</i>	3,4±1,05	3,5±0,7	3,5±0,9
<i>Kas Sa saad oma klassikaaslastega hästi läbi?</i>	2,8±1,2	3,2±1	3±1,1
<i>Kas Sa saad oma õpetajatega hästi läbi?</i>	3,4±0,8	3,4±0,7	3,4±0,8
<i>Kas Sulle meeldib õppida?</i>	2,7±1,2	3,2±0,8*	3±1
<i>Kas Sa oled koolis tavaliselt heas tujus?</i>	3±1,2	3,3±0,9	3,2±1
<i>Kas Sa oled kodus tavaliselt heas tujus?</i>	2,9±1,3	3,3±1	3,1±1,1
<i>Kas õppimine on Sinu jaoks kerge?</i>	2,6±1	2,9±1,2	2,8±1,2
<i>Kas Sa tahaksid käia mõnes teises koolis?</i>	1,5±1	2,1±1,4*	1,9±1,2
<i>Kas õpetaja aitab Sind, kui mõni ülesanne on raske?</i>	3,4±1,1	3,5±0,8	3,5±0,9

* $p < 0,05$ erinevus erikooli ja tavakooli õpilaste vahel

Lastega läbiviidud intervjuude alusel (Tabel 8) olid erinevused tunnuste „meeldib õppida“ ($F(2,74) = 4,146$; $p = 0,045$) ja „tahan käia teises koolis“ ($F(2,74) = 4,483$; $p = 0,038$) osas. Erikooli lapsed väitsid enam, et neile meeldib õppida. Samas soovisid erikooli õpilased rohkem käia teises koolis kui tavakooli lapsed.

Ka töö kolmas hüpotees *HEV õpilaste koolis õppivate kerge intellektipuudega laste heaolu on nende endi hinnangul parem kui tavakoolis õppivate kerge intellektipuudega laste oma* ei leia kinnitust.

Arutelu

Käesoleva magistr töö eesmärk oli selgitada, kas kerge intellektipuudega õpilaste ning nende vanemate hinnang õpilase füüsilisele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele heaolule, enesehinnangule ja koolirahulolule ning vanemate hinnang lapse käitumisele erineb kahe

koolitüübi (HEV lastele suunatud kooli ja tavakooli) võrdluses. Arutelu on struktureeritud töös püstitatud 3 hüpoteesi järgi. Seejärel järgneb üldine arutelu, mis hõlmab kõiki hüpoteese.

Esimene hüpotees *HEV õpilaste koolis õppivate kerge intellektipuudega laste heaolu on nende vanemate hinnangul parem kui tavakoolis õppivate kerge intellektipuudega laste oma* ei saanud kinnitust. Ka Papadopoulou jt (2017), kes said andmed lapsevanemaid küsitledes, jõudsid järeldusele, et tavakoolis ja erikoolis õppivate intellektipuudega õpilaste heaolul erinevust ei ole. Käesolevas töös uuriti vanemate hinnanguid 3 erineva ankeedi alusel. Kasutatud mõõtevahenditega saadud tulemustes ei leitud statistiliselt olulisi erinevusi. Seega võib vanemate hinnangut laste heaolule vanemate vaatevinklist pidada autentseks, kuid siiski võib eksisteerida võimalus, et vanemad näevad lastega seonduvat subjektiivselt ehk siis näevad nad seda, mida nad näha tahavad. Kuna vanematel puudub enamasti ka võrdlusmoment (va üksikud vanemad) laste õppimise osas tavakoolis ja erikoolis, võib saada antud uuringutulemusest erineva tulemuse, kui küsitleda vanemaid, kelle laps on õppinud mõlemas koolitüübis.

Teine hüpotees *HEV õpilaste koolis õppivate kerge intellektipuudega õpilastel esineb käitumisprobleeme vähem kui tavakoolis õppivate kerge intellektipuudega õpilastel* ei leidnud samuti kinnitust. Käitumisprobleemid on tugevalt seotud laste heaoluga (Adelman & Taylor, 2018). Kui laps tunneb end koolis turvaliselt ning õppimine on talle jõukohane, siis ei pruugigi tal avalduda käitumisprobleeme (va juhul kui tal on ATH või muu puue, millega paratamatult kaasnevad raskused sobiva käitumisviisi valikul). Võib arvata, et kui õpilaste heaolu osas ei olnud kahe koolitüübi võrdluses erinevusi, siis ei esinenud erinevusi seetõttu ka käitumisprobleemide osas. Samas võib siinkohal taas arutleda, kas vanemad näevad laste käitumisega seonduvat objektiivselt. Siiski leiab autor, et käesoleva töö kontekstis parem võimalus laste käitumist hinnata puudub. Võimalik, et erineva tulemuse annaks jällegi uuring, milles küsitletavateks on lapsevanemad, kelle laps on õppinud mõlemas koolitüübis.

Ka kolmas hüpotees *HEV õpilaste koolis õppivate kerge intellektipuudega laste heaolu on nende endi hinnangul parem kui tavakoolis õppivate kerge intellektipuudega laste oma* ei leidnud kinnitust, sest kokkuvõttes intervjuu tulemustes statistiliselt olulist erinevust tava- ja erikoolide õpilaste vahel ei olnud. Erinevusi oli küll kahe tunnuse osas: erikooli õpilastele meeldis rohkem õppida kui tavakooli õpilastele ning erikooli õpilased tahtsid võrreldes tavakooli õpilastega enam käia teises koolis. Õppida meeldis rohkem ehk sellepärast, et erikooli õpetajatel on siiski rohkem kogemusi ja teadmisi intellektipuudega õpilaste

õpetamisel ning nad eelistavad rohkem kasutada erivajadustega lastele mõeldud õppematerjale kui tavakooli õpetajad (ka eriklassi). Teises koolis tahavad erikooli õpilased käia ilmselt erikoolide halva maine tõttu ühiskonnas. Rathmanni jt (2018), kes intervjuerisid samuti õpilasi, uuringu tulemused Saksamaal näitasid aga, et hariduslike erivajadustega õpilaste rahulolu on erikoolis suurem kui tavakoolis. Selle uuringu erinevus käesolevast tööst ning ka Papadopoulou jt (2017) uuringust võib olla tingitud asjaolust, et seal on uuritavateks pisut vanemad- 7. klassi õpilased. Vanemates klassides võibki laste heaolu olla erinev noorematest, sest tõrge õppimise vastu ning käitumisprobleemid avalduvad enamasti vanemas koolieas. Lisaks oli Rathmanni jt (2018) valimis igasuguse erivajadusega õpilasi ning ka palju immigrante. Peale viimase selliseid uuringuid, kus heaolu hindamiseks küsitletakse intellektipuudega õpilasi, ei leitud.

Võimalik, et käesoleva töö tulemused oleksid teised, kui õpilased oleksid vastanud küsitlusele kirjalikult. Intervjuu vormis võib õpilane anda positiivsemaid vastuseid (eriti veel kui küsitleja on võõras inimene), sest ta on rohkem pinges, mistõttu ei julge avaldada oma tegelikku arvamust. Omaette probleem on veel ka, kas selles vanuses (või üldse intellektipuude tõttu) on laps suuteline üldse andma adekvaatset hinnangut enda heaolule.

Praeguses uuringus osalenud tavakooli õpilastel oli peamine õppevorm õppimine tavaklassist eraldi. Teatud juhtudel oli kunst, muusika ja käsitöö küll tavaklassiga koos. Ka Rääsi ja Sõmera (2016) uuringust selgus, et Eestis on kaasava õppe rakendamisel levinud enamasti eriklassid. Heaolu erinevust kahe koolitüübi võrdluses ei pruukinud olla seetõttu, et õppimine eriklassis võib olla sisuliselt sama, mis erikoolis (õpetaja võib olla sarnase või isegi parema hariduse ja kogemusega kui erikooli õpetaja, õppimine toimub koos samalaadsete probleemidega õpilastega, erimetoodilised õppematerjalid jne). Seega õppimise ja heaolu osas ei saa erinevust olla kui õppimise tingimused on sarnased. Erinevused võivad olla küll õpilaste enesehinnangu osas. Enesehinnang võib olla parem, sest intellektipuudega õpilane õpib tavalastega samas koolis ning tal ei ole „erikooli lapse“ silti küljes. Samas võib Kalambouka jt (2005) järgi lapse eraldamine eriklassi ka enesehinnangut halvendada, sest kaaslased tavaklassist suhtuvad eraldatutesse halvustavalt.

Huvitav oleks teada, kas tavakooli tavaklassi täielikult kaasatud õpilase heaolu oleks ka sama kui erikooli või eriklassi lapse heaolu. Sellele küsimusele kahjuks antud uuring vastust ei anna. Kahtlustan, et võrreldes neid gruppe oleks erinevus olemas. Jenkinson (1997) ja Hegarty (1993) (viidatud Banks & McCoy, 2017 järgi) on leidnud küll, et eriklassis ja

tavaklassis õppivate HEV õpilaste õppetulemused ei erine. Heaolu kohta Eesti tingimustes see siiski eriti infot ei anna.

Meie riigis võib HEV õpilaste heaolu tavakooli algklassides olla ka sarnane heaoluga erikoolis seetõttu, et käesoleva uuringu valimis on palju väikeseid põhikooli või algkooli, kus on väiksemad klassid kui linnades olevates õppeasutustes. Pisemates koolides saavad klasside väiksuse tõttu erivajadusega lapsed õpetajalt rohkem individuaalset abi. Samas suunatakse tihti suurelt suurtest koolidest, kus on suured klassid, erivajadustega õpilased just väikestesse maakoolidesse. Seetõttu on nendes õppeasutustes ka suurem HEV õpilaste osakaal. Kui need õpilased oleksid edasi suurtes klassides, ei pruugiks nende heaolu olla sama, mis erikooli õpilastel.

Töö eesmärk ei olnud võrrelda kerge intellektipuudega lapsi tavalastega, aga võrreldes neid siiski, eristusid mõlemad koolitüübid normist sarnaselt - heaolu kokkuvõttes jäi normist allapoole. Normiga samaväärne oli valimis osalenud õpilaste prosotsiaalsus. Kõrgem normist oli uuringus osalenud õpilaste enesehinnang ning erikooli õpilaste koolirahulolu. Viimane annab siiski märku, et osa heaolust on kaldu erikooli poole hoolimata sellest, et käesolev töö heaolus erinevusi ei näita. Samas näitas korrelatsioonanalüüs, et koolirahulolul oli vähe seoseid teiste heaolu hindavate alaskaaladega. Selle järgi pole koolirahulolul eriti suurt mõju lapse heaolule. Olulisemad on hoopis teised faktorid (perekeskkond, puue vms).

Uuringud (Papadopoulou et al., 2017; Avramidis, 2013; Schwab 2015; Frostad et al. 2011), milles võrreldakse erivajadustega ja eakohase arenguga õpilasi, näitavad, et tavalaste heaolu iseloomustavad tunnused ongi kõrgemad kui erivajadustega laste omad. Ilmselt põhjustavad seda erivajadusest tingitud ebameeldivused (ebavõrdsus teistega, raskused tavapärase asjadega toimetulemisel jne).

Käesolev magistr töö tugines mitme erineva sihtgrupi (lapsevanemad ning lapsed) küsitlemisele. Lapsevanemate hinnangut uuriti 3 erineva ankeedi põhjal. Lisaks võrreldi tulemusi veel SDQ ja KINDLI normidega, kuid erinevusi 2 koolitüübi võrdluses ei ilmnenud kuskilt.

Saadud tulemuse kinnitamiseks võiks veel uurida HEV laste heaolu vanemas kooliastmes. Veel võiks võrrelda lapsi, kes on õppinud mõlemas koolitüübis ning kes õpivad erikoolis ning tavakooli eriklassis. Õpilasi küsitledes võiks lasta neil vastata iseseisvalt ja anonüümselt, ehk siis avaldaksid nad oma arvamust avameelsemalt. Samuti võiks antud uuringut korrata sama valimiga hiljem.

Autorluse kinnitus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jaanika Mathiesen,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lihtsustatud õppekava 4. klassi õpilaste heaolu laste ja nende vanemate hinnangul tavakooli ja erikooli võrdluses“, mille juhendaja on Evelyn Kiive, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jaanika Mathiesen
15.05.2019

Kasutatud kirjandus

Avramidis, E. (2013). Self-concept, social position and social participation of pupils with SEN in mainstream primary schools. *Res Pap Educ*, 28(4), 421-442

Adelman, H., & Taylor, L. (2018). Improving school improvement. University of California, Los Angeles

Banks, J., & McCoy, S. (2017). An Irish Solution.? Questioning the Expansion of Special Classes in an Era of Inclusive Education. *The economic and social review*, 48(4), 441-461

Education Review Office (2013). WELLBEING FOR SUCCESS: Draft Evaluation Indicators for Student Wellbeing. Külastatud aadressil: <https://www.ero.govt.nz/publications/wellbeing-for-success-draft-evaluation-indicators-for-student-wellbeing/>

Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (2009). *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel. Soovitused poliitikakujundajatele*. Odense: Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur. Külastatud aadressil https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education_key-principles-ET.pdf.

Farrell, P., Dyson, A.S., Polat, F., Hutcheson, G. & Gallannaugh, F., (2007). SEN inclusion and pupil achievement in English schools. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 7(3), 172–178

Frostad, P., Mjaavatn, P. E., & Pijl, S. J. (2011). The stability of social relations among adolescents with special educational needs (SEN) in regular schools in Norway. *London Review of Education*, 9(1), 83–94.

Haridusministeerium (2019). *Hariduslike erivajadustega õpilaste toetamine: õppekorraldus ja tugiteenused*. Külastatud aadressil: <https://www.hm.ee/et/tegevused/hariduslike-erivajadustega-opilaste-toetamine-oppekorraldus-ja-tugiteenused>

Hajdukova, E.B. (2013). Lessons From Slovakia: Progress With Inclusive Education. *Prev Sch Fail*. 57(3), 144-147

Häidkind, P., & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 60–88.

Jürimäe, M. (2017). Lihtsustatud õppekava ja põhikooli riikliku õppekava võrdlev analüüs. *Tartu Ülikooli haridusuuenduskeskus*.

Kalambouka, A., Farrell, P., Dyson, A., & Kaplan, I. (2005). The impact of population inclusivity in schools on student outcomes. *Research Evidence in Education Library*. London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London.

Külastatud aadressil:

http://eppi.ioe.ac.uk/cms/Portals/0/PDF%20reviews%20and%20summaries/incl_rv3.pdf?ver=2006-03-02-124937-203

Kallavus, T., (2018). Kompetentsi ja usalduse abil autismispektrihäirega lapse süsteemse haridusmudelini. *Eripedagoogika*, 54, lk 68-72

Karlep, K. (2015). Kaasamisega kaasnevad probleemid. *Eripedagoogika*, 46, 40-43

KINDL. Manual. Külastatud aadressil: <https://www.kindl.org/english/manual/>

Kongi, K., Heinmets, H., Täht, H., Binsol, H., Padu, L., & Teesalu, L.(2012). Haridusliku erivajaduse märkamisest ja sekkumisest. Juhendmaterjal kutseõppeasutustele. *Innove*

Männamaa, M. Vaimupuude olemus. Külastatud aadressil:

http://www.lvrkk.ee/kristiina/meeli/oo/vaimupuude_olemus.html

OECD (2009). Doing Better for Children: Comparative Child Well-being across the OECD. *OECD Publishing*

OECD (2017). PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being. *OECD Publishing*.

Papadopoulou, D., Malliou, P., Kofotolis, N., Vlachopoulos, S.P., & Kellis, E. (2017) Health-Related Quality of Life in Children Attending Special and Typical Education Greek Schools. *Int J Disabil Dev Educ*, 64(1), 76-87

Plado, K.(2016). Ootused õpetajale kaasavas koolis. *Eripedagoogika*, 49, 52-55

Põhikooli-ja Gümnaasiumiseadus (2018). *Riigi Teataja I 2018*, 3.

Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava (2010). *Riigi Teataja I 2010*, 14.

Raudmees, A. Intellektipuue. *Eesti Puuetega inimeste koda*. Külastatud aadressil: https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/Teema_INTELLEKTIPUUE_Eesti-Vaimupuudega-Inimeste-Tugiliit.pdf

Rathmann, K., Vockert, T., Bilz, L., Gebhardt, M., & Hurrelmann, K. (2018). Self-rated health and wellbeing among school-aged children with and without special educational needs: Differences between mainstream and special schools. *Research In Developmental Disabilities*. 81, 134-142.

RHK-10/5. Vaimne alaareng. Külastatud aadressil: <https://www.kliinikum.ee/psyhhiaatriakliinik/lisad/ravi/RHK/RHK10-FR17.htm>

Räis, M.L., & Sõmer, M. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus*. Teemaaliline raport: kaasamise tähenduslikkus. Eesti rakendusuuringutekeskus CENTAR. Külastatud aadressil: <https://centar.ee/uus/wpcontent/uploads/2017/01/Teemaraport-Tahenduslikkus-final.pdf>

Seema, R., & Uus, Õ. (2019). Kaasav haridus kiiresti muutuvus infoühiskonnas. *Õpetajate Leht*. Külastatud aadressil: http://opleht.ee/2019/04/kaasav-haridus-kiiresti-muutuvus-infoühiskonnas/?fbclid=IwAR3vyg27dVfw7SDUQ_FHX214P3QrzIGINh4hR-pjj9SDoZlgEaiL5LU266s

Schwab, S. (2015). Evaluation of a short version of the Illinois Loneliness and Social Satisfaction Scale in a sample of students with and without special educational needs - an empirical study with primary and secondary students in Austria. *Br J Spec Educ*, 42(3), 257-278

Schwab, S., Sharma, U., & Loreman, T. (2018). Are we included? Secondary students' perception of inclusion climate in their schools. *Teaching and Teacher Education*, 75, 31–39.

Zoniou, A., & Vlachou, A. (2006). Greek teachers' belief systems about disability and inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 10, 379-394

Täht, K. (2017). Kas Eesti õpilased on õnnelikud? *Õpetajate Leht*. Külastatud aadressil:
<http://opleht.ee/2017/04/kas-eesti-opilased-on-onnelikud/>

Waddington, E. M., & Reed, P. (2017). Comparison of the effects of mainstream and special school on National Curriculum outcomes in children with autism spectrum disorder: an archive-based analysis. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 17(2), 132–142

Wiener, J., & Tardif, C. Y. (2004). Social and emotional functioning of children with learning disabilities: Does special education placement make a difference? *Learning Disabilities Research & Practice*, 19(1), 20–32.

Youthinmind, Estonian. Külastatud aadressil:
<http://www.sdqinfo.org/py/sdqinfo/b3.py?language=Estonian>

Lisa 1. Intervjuu lapsega

ANKEET	LAPSE KOOD:....	INTERVJUEERIJA:...		
VESTLUSE AEG JA KOHT, HELIFAILI NIMI:....				
1. Mis Sulle koolis kõige rohkem meeldib? ... Mis veel meeldib?				
2. Mis Sulle koolis kõige vähem meeldib? ... Mis veel ei meeldi?				
3. Kas Sulle meeldib koolis käia? Mistõttu see nii on?	EI	ei	jah	JAH
4. Kas Sa saad oma klassikaaslastega hästi läbi? Mistõttu see nii on?	EI	ei	jah	JAH
5. Kas Sa saad oma õpetajatega hästi läbi? Mistõttu see nii on?	EI	ei	jah	JAH
6. Kas Sulle meeldib õppida? Mistõttu see nii on?	EI	ei	jah	JAH
7. Kas Sa oled koolis tavaliselt heas tujus? Mis koolis Su tuju heaks teeb?	EI	ei	jah	JAH
8. Kas Sa oled kodus tavaliselt heas tujus? Mis kodus Su tuju heaks teeb?	EI	ei	jah	JAH
9. Mis aine Sulle kõige rohkem meeldib? Mistõttu see nii on?				
10. Mis aine Sulle kõige vähem meeldib? Mistõttu see nii on?				
11. Kas õppimine on Sinu jaoks kerge? Mistõttu see nii on?	EI	ei	jah	JAH
12. Mis aine on Sinu jaoks kõige kergem? Mistõttu see nii on?				
13. Mis aine on Sinu jaoks kõige raskem? Mistõttu see nii on?				
14. Kas matemaatika on Sinu jaoks raske? Mistõttu see nii on?	EI	ei	jah	JAH
15. Kas Sa tahaksid käia mõnes teises	EI	ei	jah	JAH

koolis?
Mistõttu see nii on?

16. Kas õpetaja aitab Sind, kui mõni
ülesanne on raske?
Kuidas ta aitab?

EI	ei	jah	JAH
----	----	-----	-----

17. Kas kodus aidatakse Sind, kui mõni ü
on raske?
Kuidas Sind aidatakse?

EI	ei	jah	JAH
----	----	-----	-----

Lisa 2. KINDL í kúsimustik

Heaolu ja suhted. Järgnevad küsimused käivad selle kohta, kuidas on Teie laps ennast tundnud viimase nädala (seitsme päeva) jooksul. Palun märgi iga lause järel sobiv variant ristiga.

<i>Viimase nädala või seitsme päeva jooksul...</i>	<i>Üldse mitte</i>	<i>Väga harva</i>	<i>Vahel</i>	<i>Sageli</i>	<i>Kogu aeg</i>
... on mu laps tundnud end haigena					
... on mu lapsel olnud pea- või kõhuvalu					
... on mu laps olnud väsinud või kurnatud					
... on mu laps olnud tugev ja energiast tulvil					
... on mu laps palju naernud ja lõbutsenud					
... ei ole mu laps tahtnud eriti midagi teha					
... on mu laps tundnud end üksikuna					
... on mu laps olnud ebakindel või närviline					
... on mu laps olnud enda üle uhke					
... on mu laps tundnud end ülihästi					
... on mu laps endale meeldinud					
... on mu lapsel olnud palju häid mõtteid					
... on mu laps saanud meie kui vanematega hästi läbi					
... on mu laps end kodus hästi tundnud					
... on meil kodus olnud tülisid					
... on mu laps tundnud, et me käsutame teda					
... on mu laps veetnud aega oma sõpradega					
... on mu laps teistele lastele meeldinud					
... on mu laps saanud oma sõpradega hästi läbi					

... on mu laps tundnud, et on teistest erinev					
... on mu laps koolitööga kergesti hakkama saanud					
... on mu lapsele koolitundides meeldinud					
... on mu laps olnud mures oma tuleviku pärast					
... on mu laps kartnud halbu hindeid saada					

Täname!

Lisa 3. SDQ küsimustik

Tugevuste ja raskuste küsimustik (TRK)

Palun märkige iga väite taha, kas peate seda väidet valeks, osaliselt õigeks või kindlasti õigeks. Palun vastake kõikidele väidetele nii täpselt kui suudate, isegi siis, kui te ei ole täiesti kindel või väide tundub teile veider. Palun andke oma hinnang lapse käitumisele tema viimase kuue kuu või käesoleva õppeaasta käitumise alusel.

Lapse nimi

Lapse sugu: M N

Sünniaeg

	Vale	Osaliselt õige	Kindlasti õige
Hoolib teiste inimeste tunnetest	☐	☐	☐
Püsivalt, üliaktiivne, ei suuda pikka aega paigal püsida	☐	☐	☐
Kaebab sageli pea- ja kõhuvalude ning iivelduse üle	☐	☐	☐
Jagab meeleldi oma asju (maiustusi, mänguasju, pliiatseid jne) teistega	☐	☐	☐
Sageli esineb jonn- või vihahooge	☐	☐	☐
Pigem omaette hoidev, tavatseb üksi mängida	☐	☐	☐
Üldiselt sõnakuulelik, täidab tavaliselt täiskasvanu korraldused	☐	☐	☐
Muretseb paljude asjade pärast, tundub sageli murelik	☐	☐	☐
Abivalmis, kui keegi on vigas saanud, endast väljas või tunneb end halvasti	☐	☐	☐
Pidevalt nihelev või väänlev	☐	☐	☐
Tal on vähemalt üks hea sõber	☐	☐	☐
Kakleb sageli teiste lastega või kiusab neid	☐	☐	☐
Sageli õnnetu, nukrameelne või nutu äärel	☐	☐	☐
Üldiselt meeldib teistele lastele	☐	☐	☐
Laseb end kergesti häirida, tähelepanu hajuv	☐	☐	☐
Uutes olukordades ärev või klammerduv, kaotab kergesti enesekindluse	☐	☐	☐
Väiksemate laste vastu lahke	☐	☐	☐
Sageli valetab või teeb sohki	☐	☐	☐
Teised lapsed narrivad või kiusavad teda	☐	☐	☐
Aitab sageli teisi (nt vanemaid, õpetajaid, teisi lapsi)	☐	☐	☐
Mõtleb enne tegutsemist asjad läbi	☐	☐	☐
Varastab kodust, koolist või mujalt	☐	☐	☐
Saab paremini läbi täiskasvanute kui omavanustega	☐	☐	☐
Palju hirne, kartlik	☐	☐	☐
Viib ülesanded lõpuni, hea tähelepanu võime	☐	☐	☐

Allkiri

Kuupäev

Vanem/õpetaja/muu (palun täpsustage):

Täname Teid abi eest!